

СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

CURRENT STATE OF LEGAL REGULATION OF FINANCIAL SERVICES IN UKRAINE

Овсянніков М.С., аспірант кафедри державно-правових дисциплін
Міжнародний гуманітарний університет,
начальник відділу
Державне підприємство «Центр державного земельного кадастру»

Стаття присвячена дослідженню сучасного стану правового регулювання відносин щодо надання фінансових послуг. Встановлення особливостей впорядкування сфери надання фінансових послуг можливе через врахування: а) предметного критерію, на основі якого виокремлюється ті нормативно-правові акти, що регулюють суспільні відносини з надання фінансових послуг; б) формально-структурного критерію, на основі якого виокремлюються нормативно-правові акти залежно від їх юридичної сили.

На основі симбіозу предметного та формально-структурного критеріїв, здійснено відмежування нормативно-правових актів, які є зовнішнім формальним відображенням правового регулювання надання фінансових послуг. Акцентовано увагу на тому, що первинного значення матиме саме сфера суспільних відносин, яка підлягає впорядкуванню – сфера надання фінансових послуг, а подальша структуризація обраних нормативно-правових актів повинна здійснюватись з усталеним підходом до їх юридичної сили через виділення законів та підзаконних нормативно-правових актів.

Зазначено, що незалежно від видової приналежності фінансові послуги: зовнішньо відображаються у операції чи їх сукупності, реалізуються через фінансові інструменти та мають на меті забезпечення інтересів певних осіб. В свою чергу, окремим фінансовим послугам будуть притаманні спеціальні ознаки, що характерні для певного виду фінансових послуг.

Обґрунтовано, що правове регулювання фінансових послуг сформовано з нормативних актів, яких прийнято: а) у формі законів; б) у формі підзаконних нормативно-правових актів органами державної виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, суб'єктами, яких не віднесено до органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування, але яких наділено окремими повноваженнями щодо забезпечення управлінського впливу в сфері фінансових послуг.

Акцентовано увагу на наявності нормативно-правових актів, які мають однакове значення при наданні фінансових послуг незалежно від їх видової приналежності, але з врахуванням предметного критерію.

Ключові слова: правове регулювання, фінансові послуги, профільне законодавство, фінансовий лізинг, Національний банк України.

The article is devoted to the study of the current state of legal regulation of relations regarding the provision of financial services. Establishing the peculiarities of the regulation of the sphere of financial services provision is possible through: a) taking into account the objective criterion, on the basis of which the normative legal acts that regulate public relations on the provision of financial services are singled out; b) a formal-structural criterion, on the basis of which normative-legal acts are distinguished depending on their legal force.

Based on the symbiosis of substantive and formal-structural criteria, the delimitation of normative legal acts, which are the external formal reflection of the legal regulation of the provision of financial services, was carried out. Attention is focused on the fact that the sphere of social relations, which is subject to regulation – the sphere of providing financial services – will be of primary importance, and the further structuring of the selected normative legal acts should be carried out with an established approach to their legal force through the selection of laws and subordinate normative legal acts.

It is noted that, regardless of their type, financial services: are externally reflected in transactions or their aggregates, are implemented through financial instruments and are aimed at ensuring the interests of certain persons. In turn, certain financial services will have special features that are characteristic of a certain type of financial service.

It is substantiated that the legal regulation of financial services is formed from normative acts adopted: a) in the form of laws; b) in the form of by-laws by state executive bodies, local self-government bodies, entities that are not classified as state executive and local self-government bodies, but which have been granted separate powers to ensure managerial influence in the field of tax and fee administration.

Attention is focused on the presence of regulatory legal acts, which have the same meaning in the provision of financial services, regardless of their type, but taking into account the objective criterion.

Key words: legal regulation, financial services, specialized legislation, financial leasing, National Bank of Ukraine.

Постановка проблеми. Правове регулювання будь яких відносин, процесу, явищ, їх взаємозв'язків неможливе без впливу державної влади, її авторитетності, впливу, що тягне за собою прийняття тих чи інших нормативно-правових актів, як правил поведінки, на основі яких виробляється механізм їх втілення у життя для підтримання стабільності, вирішення суперечностей і конфліктів інтересів у тій чи іншій сфері життєдіяльності. Не виключенням є відносини, що складаються під час надання фінансових послуг. На сучасному етапі, в Україні спостерігаються кардинальні зміни в економічній, політичній, правовій та інших сферах суспільного життя. Означене спричинено формування та визнання України як соціальної, демократичної та правової держави європейського зразка, що сприятиме динамічному реформуванню положень чинного фінансового законодавства та трансформації правового регулювання сфери надання фінансових послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика нормативного забезпечення надання фінансових послуг досліджувалась в різних правових зрізах з акцен-

туванням уваги на різних складових цього напрямку діяльності держави такими українськими ученими як: Д. Бекерська, Л. Воронова, П. Гега, А. Іванський, Л. Касьяненко, В. Кашиш, М. Кучерявенко, В. Костюченко, Т. Латковська, П. Латковський, А. Новицький, А. Соколовська та ін. Однак впровадження європейських стандартів правового регулювання з одного боку, та постійний цифровий розвиток, опосередковують доктринальне переосмислення нормативних основ надання фінансових послуг.

Мета статті – дослідження сучасного стану правового регулювання відносин в сфері надання фінансових послуг.

Виклад основного матеріалу. В цілому, правове регулювання відображає імперативно-нормативний вплив держави на організацію діяльності суб'єктів та об'єктів управління і формування сталого порядку їх функціонування. Встановлення особливостей впорядкування сфери надання фінансових послуг можливе через: а) врахування предметного критерію, на основі якого виокремлюється ті нормативно-правові акти, що регулюють суспільні відносини з надання фінансових послуг; б) формально-

структурного критерію, на основі якого виокремлюється нормативно-правові акти залежно від їх юридичної сили.

Таким чином, на основі симбіозу предметного та формально-структурного критеріїв є можливим здійснення демаркації правового регулювання надання фінансових послуг. Зазначимо, що первинного значення матиме саме сфера суспільних відносин, яка підлягає впорядкування, а подальша структуризація нормативно-правових актів повинна здійснюватись з усталеним підходом до юридичної сили нормативно-правових актів через виділення законів та підзаконних нормативно-правових актів.

Визначення сутності поняття «фінансова послуга» міститься в Законі України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» через його тлумачення як: «... операції або декількох операцій, пов'язаних однією правовою метою, з фінансовими засобами, що здійснюються в інтересах інших осіб, ніж надавач такої фінансової послуги, а також послуг, які прямо визначені спеціальними законами як фінансові послуги» [1]. Таке формулювання з одного боку визначає ознаки фінансових послуг, а з іншого – має відсильний характер. Тобто, незалежно від видової приналежності фінансові послуги: зовнішньо відображаються у операції чи їх сукупності, реалізуються через фінансові інструменти та мають на меті забезпечення інтересів певних осіб. В свою чергу, окремим фінансовим послугам будуть притаманні спеціальні ознаки, що характерні для певного виду фінансових послуг. У профільному законі, крім іншого врегульовано питання загальних засад функціонування ринку фінансових послуг, діяльності надавачів фінансових та/або супровідних послуг, державного регулювання та нагляду за такою діяльністю, а також захисту прав клієнтів.

Градація фінансових послуг опосередковує наявність відповідного правового регулювання. Слід враховувати й те, що правове регулювання фінансових послуг сформовано з нормативних актів, яких прийнято: а) у формі законів; б) у формі підзаконних нормативно-правових актів органами державної виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, суб'єктами, яких не віднесено до органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування, але яких наділено окремими повноваженнями щодо забезпечення управлінського впливу в сфері фінансових послуг (Президентом України, Національним Банком України, військовими адміністраціями). Отже, система правового регулювання надання окремих фінансових послуг виглядатиме наступним чином.

Нормативно-правові акти, які регулюють надання фінансових послуг з страхування як різновиду фінансових послуг, що надаються спеціальним суб'єктом – страховиком для забезпечення потреби потенційного страховальника у страховому захисті та оформлюються через укладення договору страхування [2]. Нормативне забезпечення фінансових послуг з страхування сформовано з: а) законів України (наприклад, «Про страхування» [2], «Про кредитні спілки» [3]); б) нормативно-правових актів центральних органів виконавчої влади (наприклад, наказ Міністерства інфраструктури України «Про затвердження Порядку оцінки шкоди, заподіяної внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України та воєнних дій на території України, у сферах безпеки судноплавства в акваторії українських портів у Дунайському регіоні та перевезень залізничним транспортом» [4], наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Порядку подання до Державної служби України з надзвичайних ситуацій повідомлення про укладення та дострокове припинення дії договору страхування відповідальності за шкоду, яка може бути заподіяна третім особам внаслідок надзвичайних ситуацій, небезпечних подій, у тому числі пожеж та аварій на території та/або об'єктах нерухомості» [5]); в) нормативно-правових актів

суб'єктів, що наділені окремими повноваженнями в сфері надання фінансових послуг (наприклад, Постанови Національного банку України «Про діяльність учасників ринку небанківських фінансових послуг у територіальних громадах, що розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні) або на території, яка під загрозою проведення воєнних (бойових) дій» [6]).

Правове регулювання платіжних послуг, яких законодавством віднесено до фінансових (йдеться про: послуги із зарахування готівкових коштів на рахунки користувачів, а також усі послуги щодо відкриття, обслуговування та закриття рахунків (крім електронних гаманців, послуги із зняття готівкових коштів з рахунків користувачів, а також усі послуги щодо відкриття, обслуговування та закриття рахунків (крім електронних гаманців, послуги з виконання платіжних операцій із власними коштами користувача з рахунку/на рахунок користувача тощо) первинно також базується на положеннях профільного Закону України «Про платіжні послуги» [7], рішеннях Національного банку України (наприклад, «Про затвердження Положення про проведення перевірок небанківських надавачів платіжних послуг, надавачів обмежених платіжних послуг» [8], «Про затвердження Положення про регуляторну платформу для тестування послуг, технологій та інструментів на ринках фінансових послуг, платіжному ринку, заснованих на інноваційних технологіях» [9]).

Звернемо увагу й на нормативне забезпечення фінансових послуг, що надаються в межах професійної діяльності на ринках капіталу, перелік яких передбачено ч. 2 ст. 41 Законом України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», а саме послуги з: 1) діяльності з торгівлі фінансовими інструментами; 2) діяльності з організації торгівлі фінансовими інструментами; 3) клірингової діяльності; 4) депозитарної діяльності; 5) діяльності з управління активами інституційних інвесторів; 6) діяльності з управління майном для фінансування об'єктів будівництва та/або здійснення операцій з нерухомістю; 7) діяльності з адміністрування недержавних пенсійних фондів [10]. Особливістю правового регулювання цього виду фінансових послуг є те, що його складовою є рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (наприклад, «Про затвердження Положення про розкриття інформації емітентами цінних паперів, а також особами, які надають забезпечення за такими цінними паперами» [11], «Про затвердження Ліцензійних умов провадження професійної діяльності на ринках капіталу – діяльності з торгівлі фінансовими інструментами» [12]).

Аналогічний підхід до правового впорядкування застосовано відносно інших видів фінансових послуг, а саме: надання коштів та банківських металів у кредит; залучення коштів та банківських металів, що підлягають поверненню; фінансового лізингу; факторингу; надання гарантій, а також торгівлі валютними цінностями [1].

Однакового значення для будь-якого виду фінансових послуг матимуть нормативно-правові акти, які стосуються:

– оподаткування (наприклад, Податковий кодекс України [13]);

– фінансового контролю (наприклад, положення Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» щодо визначення правових засад аудиту фінансової звітності, провадження аудиторської діяльності в Україні та регулює відносини, що виникають при її провадженні) [14];

– дотримання законності при наданні фінансових послуг (наприклад, Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»,

положення якого стосуються захисту прав та законних інтересів громадян, суспільства і держави, забезпечення національної безпеки шляхом визначення правового механізму запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [15];

– використання цифрових інструментів при наданні фінансових послуг, що одночасно є пріоритетним напрямом удосконалення надання фінансових послуг в умовах євроінтеграції (наприклад, «Про електронні документи та електронний документообіг» [16], «Про електронну комерцію» [17], «Про електронні комунікації» [18] тощо).

Висновки. Підсумовуючи зазначимо, що правове регулювання надання фінансових послуг на сучасному етапі

відображає імперативно-нормативний вплив держави на суспільні відносини з надання фінансових послуг. Принципами підходу нормативного впорядкування означеної сфери суспільних відносин є: врахування специфіки виду фінансової послуги; дотримання концепту юридичної сили нормативно-правових актів; використання в якості нормативних регуляторів рішень державних органів, які наділені окремими виконавчо-розпорядчими повноваженнями в сфері надання фінансових послуг; орієнтованість на цифровізацію та євроінтеграцію, що відображається у використанні цифрового інструментарію при наданні та забезпеченні надання фінансових послуг. Саме останнє, виокремлене положення, потребує окремого доктринального аналізу для цілей удосконалення нормативно-правового регулювання фінансових послуг в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про фінансові послуги та фінансові компанії: Закон України від 12.12.2021 р. № 1953. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text> (дата звернення: 10.06.2024).
2. Про страхування: Закон України від 18.11.2021 р. № 1909. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text> (дата звернення: 10.06.2024).
3. Про кредитні спілки: Закон України від 14.07.2023 р. № 3254. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3254-20#Text> (дата звернення: 10.06.2024).
4. Про затвердження Порядку оцінки шкоди, заподіяної внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України та воєнних дій на території України, у сферах безпеки судноплавства в акваторії українських портів у Дунайському регіоні та перевезень залізничним транспортом: наказ Міністерства інфраструктури України від 09.07.2022 р. № 503. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1279-22#Text> (дата звернення: 10.06.2024).
5. Про затвердження Порядку подання до Державної служби України з надзвичайних ситуацій повідомлення про укладення та дострокове припинення дії договору страхування відповідальності за шкоду, яка може бути заподіяна третім особам внаслідок надзвичайних ситуацій, небезпечних подій, у тому числі пожеж та аварій на території та/або об'єктах нерухомості: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07.02.2023 р. № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0307-23#Text> (дата звернення: 10.06.2024).
6. Про діяльність учасників ринку небанківських фінансових послуг у територіальних громадах, що розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні) або на території, яка під загрозою проведення воєнних (бойових) дій: Постанова Національного Банку України від 07.07.2022 р. № 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0141500-22#Text> (дата звернення: 10.06.2024).
7. Про платіжні послуги: Закон України від 30.06.2021 р. № 1591. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#n74> (дата звернення: 10.06.2024).
8. Про затвердження Положення про проведення перевірок небанківських надавачів платіжних послуг, надавачів обмежених платіжних послуг: Постанова Правління Національного Банку України від 06.04.2023 р. № 47. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0047500-23#Text> (дата звернення: 10.06.2024).
9. Про затвердження Положення про регуляторну платформу для тестування послуг, технологій та інструментів на ринках фінансових послуг, платіжному ринку, заснованих на інноваційних технологіях: Правління Національного Банку України від 30.03.2023 р. № 39. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0039500-23#Text> (дата звернення: 10.06.2024).
10. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23.02.2006 р. № 3480. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#n2490> (дата звернення: 10.06.2024).
11. Про затвердження Положення про розкриття інформації емітентами цінних паперів, а також особами, які надають забезпечення за такими цінними паперами: рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 06.06.2023 р. № 608. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1307-23#Text> (дата звернення: 10.06.2024).
12. Про затвердження Ліцензійних умов провадження професійної діяльності на ринках капіталу – діяльності з торгівлі фінансовими інструментами: рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 21.02.2024 р. № 208. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0349-24#Text> (дата звернення: 10.06.2024).
13. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 10.06.2024).
14. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України від 21.12.2017 р. № 2258. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text> (дата звернення: 10.06.2024).
15. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 р. № 361. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> (дата звернення: 10.06.2024).
16. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 р. № 851. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 10.06.2024).
17. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 р. № 675. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67519?find=1&text=%D1%84%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BE%D0%B2%D1%96+%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%83%D0%B3%D0%B8#w_1 (дата звернення: 10.06.2024).
18. Про електронні комунікації: Закон України від 16.12.2020 р. № 1089. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#n104> (дата звернення: 10.06.2024).